

Aquest article vol donar a conèixer quines són les línies bàsiques d'un treball que aborda l'anàlisi del creixement urbà a Mataró entre 1500 i 1900. Una anàlisi que s'insereix en el que, genèricament, s'anomena història urbana, entesa aquí com aquella que vol estudiar i explicar les relacions entre l'espai urbà i l'espai que l'habita. La història de l'urbanisme i la història de l'arquitectura aborden les relacions espai-societat a la ciutat, primant d'una manera clara les intervencions més rellevants per sobre dels processos més difosos o menys espectaculars, marcant l'accent sobre el "continent" més que no pas sobre el "contingut". Es tracta d'una opció disciplinar perfectament vàlida i que ha donat fruits excel·lents, però és cert que, fora de la seva mirada, queden processos urbans menys perceptibles, processos que creen i transformen una bona part dels espais de les ciutats "centrals" i tenen un pes decisiu en les ciutats "menors". És l'estudi d'aquests processos i d'aquests espais el que aquí es proposa.

L'ANÀLISI DEL CREIXEMENT URBÀ A MATARÓ (1500 - 1900)

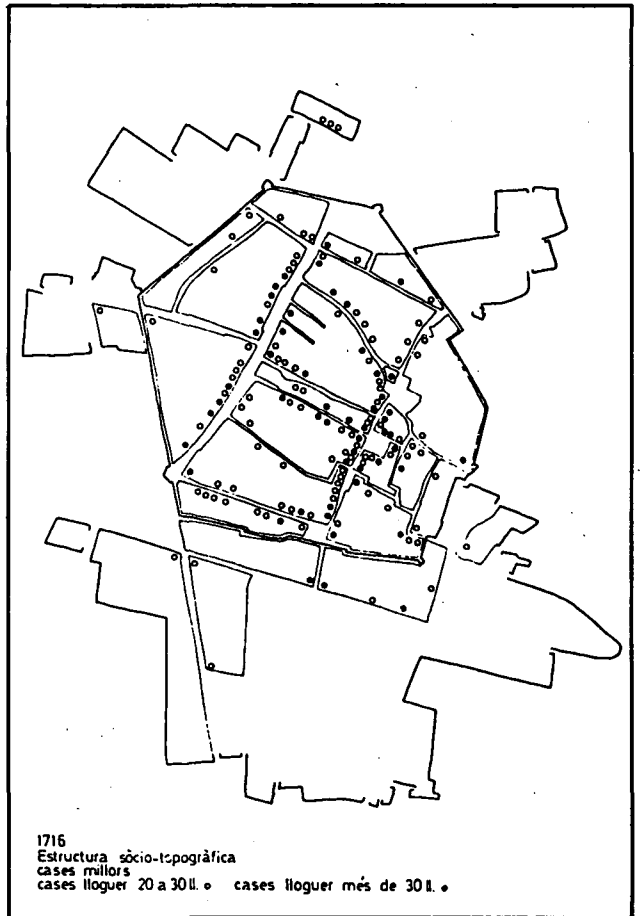
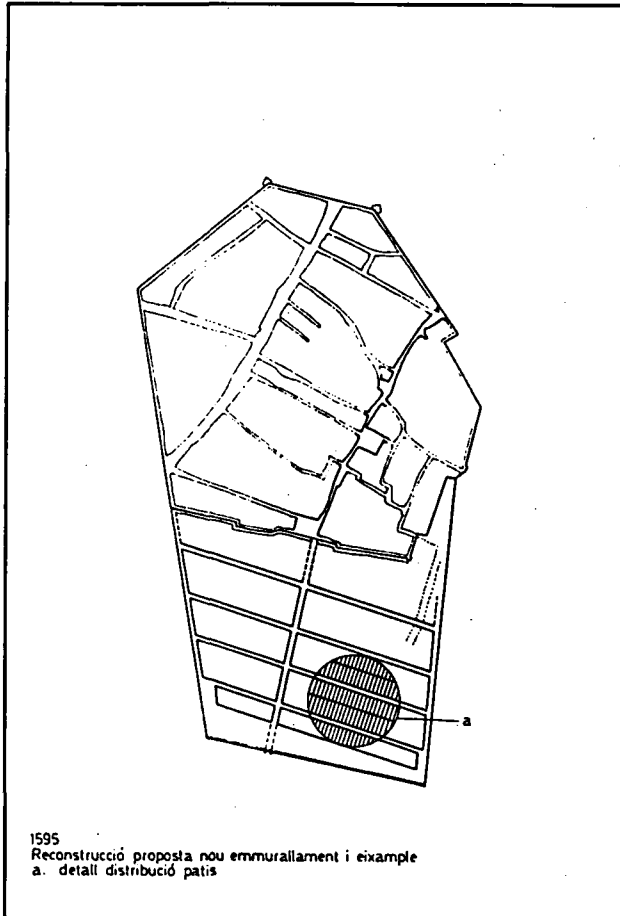
L'ANÀLISI ESPACIAL A MATARÓ.

Realitzada a *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial* (1) una primera aproximació, necessàriament provisional, a l'estudi de l'evolució de l'estructura de l'espai de la capital catalana, diverses raons fan interessant el plantejament d'un treball similar a d'altres ciutats del Principat. Les grans diferències quantitatives i qualitatives entre Barcelona i les ciutats que la segueixen en importància impedeixen les generalitzacions i fan urgents els treballs que intentin conèixer els processos de creixement a ciutat ben diferents de Barcelona: aquests estudis hauran de servir, a més, per entendre i calibrar millor els propis mecanismes de canvi de l'espai barceloní.

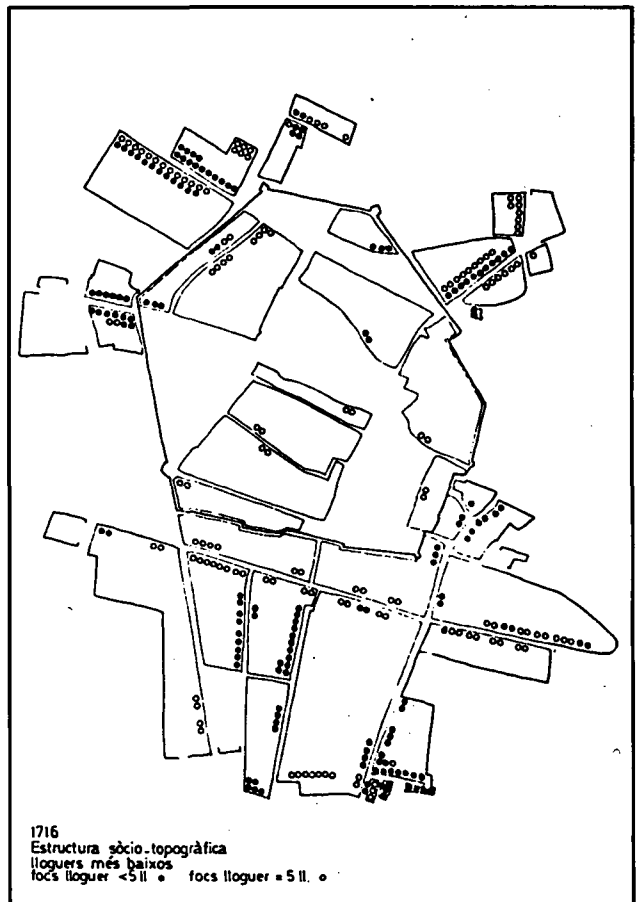
Hem defensat, en altres llocs (2), que l'estudi de les relacions espai-societat a Barcelona requereix, inicialment, l'ús d'una metodologia dirigida a la comprensió global de l'estructura de l'espai urbà i situada, a més, en la dimensió de la llarga durada. Les línies bàsiques d'aquesta metodologia vindrien definides per la localització sistemàtica dels fets urbans a l'espai, la quantificació de les variables en relació als diversos sectors de la ciutat i la definició d'àrees urbanes característiques. L'escassetat de fonts documentals apropiades i la grandà-

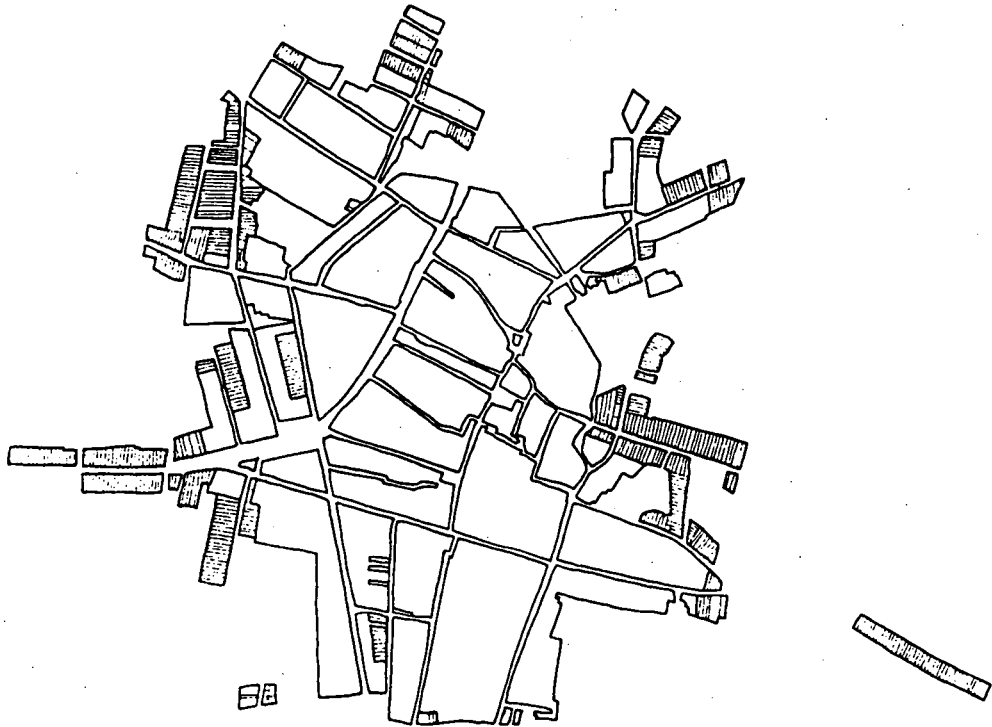
ria de la ciutat fan imprescindible, en el cas de Barcelona, establir un ordre rigorós de "rendibilitat espacial" en el moment d'escollir documents i aproximacions, i obliga a deixar en un segon terme conjunts documentals tan importants i rics com els dels arxius notariaus. El cas de les ciutats de segon ordre és diferent, en funció d'una estructura espacial més simple i en funció, sobretot, de la possibilitat d'obtenir rendiments apreciables a partir de l'anàlisi combinada de fonts molt diverses, algunes d'elles difícilment abordables en el cas de Barcelona. És en aquest context en el qual Mataró sobresurt com una de les ciutats que presenta més facilitats per iniciar un estudi de les relacions espai-societat.

En primer lloc, cap altra ciutat, entre les que segueixen Barcelona, té una tan bona base historiogràfica per a l'estudi de l'espai: l'obra de Joaquim Llovet és absolutament singular en el context català pel que fa a l'estudi de l'evolució del creixement urbà. Complementàriament, per a una anàlisi espai-societat són molt valuosos i imprescindibles els treballs de Pere Molas, i els de Jordi Nadal i Emili Giralt, però també els més recents de Francesc Costa o de Joan Giménez. Mataró presenta, en segon lloc, una poc estesa però sòlida base cartogràfica. Disposem d'un plànol de partida de prin-

cipis del segle XVIII, del plànol ben conegut d'Ignasi Caballol del 1852, del magnífic plànol que recull l'estat de la ciutat el 1878 i a principis del segle XX, etc. Donada la permanència apreciable dels teixits urbans, aquesta sèrie de documents és prou àmplia i segura per servir com a punt de partida dels treballs. En tercer lloc, els arxius de Mataró ofereixen magnífiques possibilitats per reconstruir plànols de treball intermedis i per estudiar processos de creixement amb un nivell d'anàlisi extraordinàriament precís. L'apeo del 1716, document essencial del Cadastre de la Nova Planta, que hem utilitzat a Barcelona i a altres ciutats (Cervera, la Bisbal, Girona, Torroella,...), resulta també una bona eina d'anàlisi per a Mataró. Aquí, però, a l'altre extrem de l'arc cronològic, disposem d'un excel·lent document que manca per a Barcelona: el registre fiscal d'edificis del 1895. En general, el creixement físic de la ciutat pot resseguir-se, a grans trets, a partir de les sèries d'Acords, del Cadastre i d'alguns "talls", però, sobretot, la grandària moderada de la ciutat permet l'ús de les fonts notarials —amb la base de partida que dona el Registre d'Hipoteques— per reconstruir carrer a carrer, casa a casa, la formació de la ciutat al llarg d'aquests segles; i de la mateixa manera, resulta possible d'analitzar espacialment i arribant també fins a la "unitat casa" l'evolució del "contingut". En definitiva, es presenta a Mataró la possibilitat de portar les anàlisis al nivell més detallat, sense perdre la visió de globalitat espacial i temporal.

Creixement urbà 1758-1797
patis establerts a la segona "onada" de creixement del segle XVIII

MATARÓ I LA CONTINUÏTAT EN LES FORMES DE FER CIUTAT.

L'anàlisi de les relacions espai-societat a Mataró fa sobresortir, ben aviat, el pes de la continuïtat en les formes de fer ciutat: comprovar els graus i les característiques d'aquesta continuïtat i com s'articulen les permanències amb els canvis es converteix, així, en el tema bàsic del treball. La continuïtat s'analitza a dos nivells: per una banda s'estudia l'evolució de l'estructura de l'espai que segueix un esquema centre-perifèria força invariable, recolzat, en bona part, en la dualitat dintre-fora donada per les muralles; per l'altra, es ressegueix l'evolució de la forma estructural de fer ciutat organitzada al voltant del contracte emfitèutic.

L'estructura socio-topogràfica queda molt marcada pel creixement decisiu 1570-1600, un període clau per a la història de l'espai mataroní. És una etapa en la qual es construeix la muralla, però en la qual es fa també ciutat, amb la creació de diversos carrers "interiors"; és el moment en què fracassa l'opció de ciutat "tancada", en no prosperar l'"eixample" promogut pel jurat en cap Joan

Pou de la Sínia; és el període en el qual es forma, veritablement, una perifèria fora muralles que es consolidarà amb els creixements de finals del segle XVII i principis del XVIII. A partir d'aquí, l'anàlisi del creixement i dels seus continguts pot resseguir la confirmació i la complexificació de l'esquema del "dins i el fora", singularment estàtic en relació a d'altres ciutats catalanes i europees.

En el context d'un creixement fora muralles, en ciutat "oberta", es consoliden unes formes de fer ciutat i uns tipus que podran ser molt constants, tant en el nivell tipològic com en el de contingut. La permanència de la casa "tipològicament" unifamiliar, confirmada per l'apreciable continuïtat de les alçades de les cases, i el manteniment de les formes de donar-se les diferències socials a l'espai són dos punts, entre molts altres, que subratllen el pes de les permanències. El contracte emfitèutic i tot el que suposa des del punt de vista legal, econòmic, constructiu i urbanístic, íntimament lligat a les formes de possessió de la terra, als processos de financiació i construcció de les cases i a la "tipologia" dels habitants, és l'element clau per a la comprensió dels graus de continuïtat en les formes del creixement. És a partir del seu estudi com es pot conèixer millor l'erosió del model de producció de ciutat que gira al seu voltant i que no té "competidor" fins el moment del projecte d'eixample.

LA CONTINUÏTAT I EL PROJECTE D'EIXAMPLE.

L'estudi dels "antecedents" del projecte d'eixample, que proposava Manuel Torres Capell en un article recent (3), vol portar-se aquí fins a la comprensió del paper de les línies de continuïtat estructurals que es remunten més enllà dels processos justament anteriors a l'elaboració del pla d'eixample: l'objectiu és saber quina és la incidència del nou instrument de control urbanístic en les fractures que apareixen en el model de producció de ciutat dominant durant segles a Mataró; i és també, en l'altre sentit, el d'explicar la gestació del projecte, les línies de "raonament" del pla d'eixample i el creixement posterior real de la ciutat. Des de la perspectiva de la llarga durada, es tracta d'estudiar com s'entrecrua la continuïtat en les formes de fer ciutat amb els nous agents, instruments i interessos relacionats amb el creixement urbà i el seu control i que entren en joc durant el segle XIX fins a la formulació del projecte d'eixample. L'anàlisi ha d'aprofundir, forçosament,

en el paper que juguen la legislació urbanística estatal i els tècnics de la construcció: la figura de l'arquitecte Miquel Garriga i Roca és, sens dubte, un element clau en aquest estudi.

Estem parlant, doncs, d'un treball que s'inicia amb l'estudi del Mataró del segle XVI, que analitza el perfeccionament del model de creixement basat en el contracte emfitèutic i que acaba calibrant les incidències de la continuïtat en la redacció del pla d'eixample i el paper d'aquest en l'acceleració de determinats processos d'erosió apareguts en les formes tradicionals de fer ciutat. Es planteja, en definitiva, un estudi que vol abordar l'anàlisi de les relacions espai-societat a Mataró, en la llarga durada, però que hauria de servir també per situar el projecte d'eixample en la història del creixement urbà mataroní.

Albert Garcia i Espuche
Manuel Guàrdia i Bassols

NOTES.

- 1.- Editorial La Magrana, Barcelona 1986.
- 2.- *Els usos del plànol: la riquesa a la Barcelona del segle XIV*. "Avenç", núm. 64, Barcelona 1983; *L'estudi de l'espai urbà de la Barcelona de principis del segle XVIII: el Cadastre de 1716*, dins *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona 1984.
- 3.- *Una lectura actual de la memòria del projecte d'eixample de 1878*; *Sessió d'estudis mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria, 1984.